

PERYFERIE SPOŁECZNE w TEORII i BADANIACH EMPIRYCZNYCH

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 3390

Peryferie społeczne

**w teorii
i badaniach
empirycznych**

pod redakcją

Kazimierzy Wódz

Doroty Nowalskiej-Kapuścik

Grzegorza Libora

Redaktor serii: Socjologia:
WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ

Recenzent:
JOANNA GROTOWSKA-LEDER

Spis treści

Wstęp	7
JAROSŁAW MIKOŁAJEC	
Pojęcie peryferii w geografii i socjologii. Próba historyzoficznej interpretacji miejsca Europy w ewoluującym systemie światowym	11
URSZULA KUSIO	
Obcy/Inny na społecznych peryferiach Europy	19
IWONA BUTMANOWICZ-DEBICKA	
Peryferie kulturowe czy peryferie mentalne? Pozaracjonalne źródła wiedzy w kontekście definicji peryferyjności	29
GRZEGORZ LIBOR, DOROTA NOWALSKA-KAPUŚCIK	
Problemy demograficzne wybranych regionów Europy. Przykład Południowej Walii i województwa śląskiego	39
KAZIMIERA WÓDZ, MONIKA SZPOCZEK-SAŁO	
Świętochłowski Lipiny – enklawa biedy czy „miejska wioska”?	53
SŁAWOMIR WILK	
Czy peryferie zmieniają się w centrum? Czyli o pomocy dla osób poszkodowanych w katastrofach i klęskach żywiołowych	77
ROBERT PYKA	
Młodzież na społecznych peryferiach aglomeracji – francuskie doświadczenia i dobre praktyki	87

DANIELA DZIENNIK-PULINA	
Społeczne funkcje fotografii biedy	101
MAGDALENA MICHALSKA	
Starość, nie zawsze radość. Wykluczenie społeczne seniorów jako wyzwanie dla społeczeństw w Polsce i na Zachodzie	113
MAGDALENA KOWALSKA	
Marginalizacja społeczno-zawodowa kobiet wiejskich w Małopolsce	125
AGATA ZYGMUNT	
Na peryferiach rynku pracy. O aktywizacji zawodowej i integracji społecznej kobiet w rodzinach górniczych	135
LUIZA NOWAKOWSKA	
Ciąża, poród, macierzyństwo jako obszary ustanawiania i utrwalania społecznej marginalizacji kobiet. Perspektywa feministyczna	149
WITOLD MANDRYSZ	
Skazany na... marginalizację! Negatywne skutki odbywania kary pozbawienia wolności	159
Summary	169
Résumé	171

Wstęp

Poszukując wyjaśnienia przemian dokonujących się we współczesnym świecie, warto przyjrzeć się peryferiom oraz procesom, które się w nich dokonują. Pojęcie peryferii nie jest słowem o jednoznacznie pejoratywnym zabarwieniu, jednakże istnieje silna tendencja do traktowania peryferii jako czegoś gorszego, mniej atrakcyjnego, odmiennego. Dzieje się tak między innymi dlatego, iż w naukach społecznych kategoria peryferii niemal od zawsze pojawia się w towarzystwie centrum. Relacje pomiędzy centrum a peryferiami interesowały badaczy od dawna. Obecnie coraz częściej dostrzegamy odchodzenie od tradycyjnie postrzeganego uzależnienia peryferii od centrów (i skazania ich na niesamodzielność) na korzyść koncepcji występowania dwustronnych zależności pomiędzy wskazanymi obszarami. Co więcej, w obliczu postępującej globalizacji, przyczyniającej się do akcentowania tendencji separatystycznych, sprzyjających osłabieniu więzi i znaczenia centrum politycznego oraz gospodarczego kraju, zwiększają się perspektywy rozwoju regionalnego. Stwarza to możliwość wypracowania nowego układu sił, w którym życie społeczne na peryferiach nie będzie postrzegane wyłącznie jako pasywna reakcja na bodźce płynące z centrów.

Peryferie społeczne to dziś nie tylko obszary definiowane geograficznie jako położone z dala od centrum (i dlatego skazane na upośledzenie), ale przede wszystkim obszary zmagające się z licznymi problemami i trudnościami m.in. wysokim bezrobociem, biedą, ubóstwem, które we współczesnym świecie nierzadko lokują się w bezpośrednim sąsiedztwie umownego centrum (a bywa, że i w samym centrum). W rezultacie mieszkańcy peryferii o wiele częściej niż mieszkańcy innych obszarów doświadczają wykluczenia społecznego oraz społecznej marginalizacji. Peryferie – siłą rzeczy – wymagają większej uwagi władz publicznych i organizacji trzeciego sektora, a zatem większego zainteresowania ze strony centrum. Kluczowe są tu działania podejmowane w ramach szeroko

rozumianej polityki i pomocy społecznej oraz pracy socjalnej, zwłaszcza przez lokalnych i regionalnych aktorów. Decentralizacja umożliwia nie tylko lepsze poznanie i diagnozę problemów, jakich doświadczają poszczególne peryferie, ale także bardziej odpowiedni dobór i lepsze wykorzystanie odpowiednich narzędzi oraz instrumentów przewycięzania trudności. Każdy obszar charakteryzuje się w tym względzie jednak własną specyfiką, której analiza staje się wyzwaniem dla decydentów i praktyków podejmujących działania interwencyjne.

Wymiana wiedzy, poglądów i doświadczeń badawczych na temat peryferii współczesnej Polski i Europy oraz przemian w nich zachodzących, stała się celem konferencji zorganizowanej przez Studium Pracy Socjalnej oraz Zakład Badań Kultury Współczesnej Uniwersytetu Śląskiego. Konferencja miała charakter interdyscyplinarny, obejmowała bowiem obszary socjologii, pracy socjalnej, filozofii, geografii i praktyki. Niniejsza książka, zawierająca teksty pracowników naukowych oraz praktyków, jest rezultatem tego spotkania.

Otwiera ją tekst Jarosława Mikołajca, który podjął się określenia relacji centrum–peryferie z perspektywy geografą. W jego tekście *Pojęcie peryferii w geografii i socjologii. Próba historiozoficznej interpretacji miejsca Europy w ewoluującym systemie światowym* znajdziemy propozycje kilku możliwości podziału Europy na centrum i peryferie.

Z kolei Urszula Kusio snuje rozważania o tym, w jaki sposób postrzegany jest *Obcy/Inny na społecznych peryferiach Europy*. Przyjmuje tezę, że istnieje istotny związek między zjawiskiem migracji a społecznym zaniepokojeniem rosnącą przemocą, terroryzmem, bezrobociem i brakiem poczucia bezpieczeństwa. Współczesny Obcy/Inny pojawia się głównie w kontekstach migracyjnych.

Iwona Butmanowicz-Dębicka w artykule *Peryferie kulturowe czy peryferie mentalne? Pozaracjonalne źródła wiedzy w kontekście definicji peryferyjności* porusza natomiast zagadnienie popularności pozaracjonalnych form wiedzy, odnosząc je do problematyki peryferyjności w kulturze.

Celem kolejnego artykułu było z kolei sprawdzenie, na ile odmienna sytuacja gospodarcza wskazanych regionów ma wpływ na ich sytuację demograficzną i czy jest ona kompatybilna ze zmianami ogólnoeuropejskimi. Już sam tytuł – *Problemy demograficzne wybranych regionów Europy. Przykład Południowej Walii i województwa śląskiego* – artykułu Grzegorza Libora oraz Doroty Nowalskiej-Kapuścik określa zakres ich rozważań.

Intencją autorek kolejnego tekstu: *Świętochłowickie Lipiny – enklawa biedy czy „miejska wioska”?* Kazimiery Wódz i Moniki Szpoczek-Sało – było pokazanie, że w najbardziej upośledzonych dzielnicach miast przemysłowej części województwa śląskiego można odnaleźć enklawy „miejskich wieśniaków”, ograniczających swoją codzienną aktywność do przestrzeni dzielnicy czy kwartału, społeczności o cechach subkultury biedy czy też *underclass*.

Pytanie o to *Czy peryferie zmieniają się w centrum?* stawia Sławomir Wilk i – zgodnie z podtytułem: *Czyli o pomocy dla osób poszkodowanych w kata-*

strofach i klęskach żywiołowych – prezentuje możliwe formy wsparcia i ich wdrażanie na przykładzie powodzi z 2010 roku.

Z kolei Robert Pyka w artykule *Młdzież na społecznych peryferiach aglomeracji – francuskie doświadczenia i dobre praktyki* przedstawia różne rodzaje działań i różne rodzaje instrumentów wykorzystywanych na obszarze francuskiej Wspólnoty Aglomeracji Saint-Etienne Métropole celem wsparcia młodzieży w kontekście potrzeb lokalnego rynku pracy.

Artykuł Daniela Dzienniak-Puliny *Społeczne funkcje fotografii biedy* to próba odpowiedzi na pytanie, na ile sposoby prezentacji „biedy” w Internecie pomagają w jej zwalczaniu, a na ile ją utrwalają.

Problemem wykluczenia społecznego starszego pokolenia zajmuje się Magdalena Michalska w tekście *Starość, nie zawsze radość. Wykluczenie społeczne seniorów jako wyzwanie dla społeczeństw w Polsce i na Zachodzie*.

Magdalena Kowalska w *Marginalizacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Małopolsce* analizuje kwestię marginalizacji kobiet pochodzących z dwóch wiejskich gmin o różnym stopniu urbanizacji: Zielonek, graniczących z Krakowem, oraz Łącka w powiecie nowosądeckim.

Celem Agaty Zygmunt w artykule *Na peryferiach rynku pracy. O aktywizacji zawodowej i integracji społecznej kobiet w rodzinach górniczych* było pokazanie postaw, jakie przyjmują nieaktywne zawodowo kobiety z rodzin górniczych wobec kwestii zatrudnienia. Autorka proponuje w nim działania, które mogłyby przyczynić się do poprawy sytuacji tego typu kobiet.

Tematykę *Ciąża, poród, macierzyństwo jako obszary ustanawiania i utrwalania społecznej marginalizacji kobiet. Perspektywa feministyczna* podejmuje Luiza Nowakowska, która uważa, że marginalizacja kobiet postrzegana jest jako intencjonalny proces działań władzy, mający na celu przejmowanie kontroli nad różnymi aspektami życia kobiety, które w jakiś sposób wiążą się z jej cielesnością.

Równie ważny wydaje się tekst Witolda Mandrysa *Skazany na... marginalizację! Negatywne skutki odbywania kary pozbawienia wolności*, w którym autor podejmuje się prezentacji różnych funkcji kary pozbawienia wolności (omawiając m.in. funkcję restytucyjną, odwetową czy izolacyjną).

Redaktorzy

The social periphery in theory and empirical research

Summary

The correlation between the centre and the periphery has been of an intense interest to researchers for a long time. Today, more and more often we observe departing from the traditionally perceived dependence of the periphery upon the centre, in favour of the concept of the mutual correlation between the aforementioned spheres.

Social peripheries nowadays are areas struggling with numerous problems and difficulties, among others, a high level of unemployment, poverty, impoverishment... As a result, the residents of the periphery more often than the residents of other areas experience social exclusion and social marginalisation. The periphery requires more attention from public authorities and third sector organizations and, therefore, a greater interest of the centre, broadly defined politics and social welfare, as well as social work, especially involving local and regional actors.

The exchange of the knowledge, views and research of the periphery of contemporary Poland and Europe and the transformations taking place therein was the aim of the conference organized by the Department of Social Work together with the Department of the Research into Contemporary Culture of the University of Silesia. The conference was interdisciplinary since it included the areas of sociology, social work, philosophy, geography and practice. This book, which contains the texts of both academics and practitioners, has resulted from this meeting.

Périphéries sociales dans la théorie et dans les recherches empiriques

Résumé

Les relations entre le centre et les périphéries intéressent les chercheurs depuis longtemps. Aujourd'hui, il est de plus en plus visible que l'on s'écarte d'une dépendance des périphéries des centres perçue traditionnellement au profit d'une conception présupposant la coexistence des corrélations bilatérales entre les deux champs ci-mentionnés.

Les périphéries sociales sont aujourd'hui des régions qui se débattent contre de nombreux problèmes et de nombreuses difficultés comme le haut chômage, la pauvreté, la misère... Par conséquent, les habitants des régions périphériques éprouvent l'exclusion et la marginalisation sociales beaucoup plus souvent que les habitants d'autres territoires. Les périphéries exigent une plus grande attention de la part des autorités publiques et l'organisation du troisième secteur ; il faut donc que le centre s'intéresse davantage à ces régions, mais il faut aussi une activité politique au sens large du terme et une aide sociale ainsi qu'un travail social, surtout avec la participation des acteurs locaux et régionaux.

L'échange de connaissances, de points de vue et d'expériences de recherche sur la périphérie de la Pologne contemporaine et de l'Europe ainsi que sur les transformations qui s'y produisent est devenu l'objectif du colloque organisé par Studium Pracy Socialnej et Zakład Badań Kultury Współczesnej de l'Université de Silésie. Le colloque a eu un caractère interdisciplinaire parce qu'il englobait les domaines de la sociologie, du travail social, de la philosophie, de la géographie et de la pratique. La présente publication, comprenant les textes des chercheurs et des praticiens, est bien le résultat de cette rencontre.

Redaktorzy: MICHAŁ NOSZCZYK, DARIUSZ POHL
Projekt okładki: MICHAŁ NOSZCZYK
Redaktor techniczny: MAŁGORZATA PLEŚNIAR
Korektor: KATARZYNA KONDRACKA
Łamanie: EDWARD WILK

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-586-5

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-587-2

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo.us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 10,75. Ark. wyd. 13,0.

Papier offset. III kl., 90 g. Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek